
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 1, 2010 (год. XIX), ISSN 0861 7902

Николина ПЕТРОВА

РОЛЯТА НА ЖИЛИЩНАТА СГРАДА В РОМАНА НА ЖОРЖ ПЕРЕК „ЖИВОТЪТ – НАЧИНА НА УПОТРЕБА“

Résumé: le présent exposé décrit le rôle de l'immeuble et dans une mesure plus vaste celui de l'espace dans le roman de George Pérec «La vie – mode d'emploi ». L'emploi de topos s'inscrit dans la tradition littéraire française, où l'on retrouve Balzac, Zola, Michel Butor et tant d'autres.

Структурата на романа на Жорж Перек се базира на идеята за един парижки жилищен блок и описва живота, който тече в него, състоящ се от личната съдба на всеки един от обитателите му. Появата на тези нови жилищни структури е пряко свързана с определена епоха: когато се поражда необходимостта да се подслонят много хора на минимален терен земя.

Кой, застанал пред парижка сграда, не си е мислил някога, че е неразрушима? Бомба, пожар, земетресение могат, разбира се, да я срутят, но иначе? В сравнение с един човек, с едно семейство и дори с една династия градът, улицата, къщата изглеждат твърде непоклатими, защитени от времето, за да си позволяваме да съпоставим, да противопоставим крехкостта на нашето съществуване на неуязвимостта на камъка. Но същата треска, която към 1850 година покри Батиньол и Клиши [...] с тези големи сгради, един ден ще започне ожесточено да ги разрушава. (Перек 1980, 167)

Нека да си позволим един исторически преглед върху появата на първите големи жилищни блокове в Париж. В средата на 19 век бур-

жоазията продължава да просперира, индустрията е в пълен подем. Жилищните блокове стават все по-многобройни не само в Париж, но и в другите големи и значими френски градове. В Париж градоустройствените планове са най-мощни. Строят се внушителни архитектурни ансамбли: площад Етоал, от който тръгват големите булеварди като лъчи, Шанз-Елизе, Булонската гора и Венсенската гора са вече очертани. Западната част на града и центърът се трансформират в елегантни, добре благоустроени квартали, докато населението с по-скромни доходи и работниците се струпват в източните и северните квартали и в близките предградия.

Големите булеварди и другите широки улици са поправени, за да се улесни транспортът с кола, появява се и общественият транспорт. Началото на урбанизацията на Париж и значителна част от удачните решения за благоустрояването на града са дело на барон Осман, тогавашен префект. Обхватът и бързината на урбанизацията, дължащи се на демографския ръст и на преминаването от преобладаващото аграрно стопанство към индустриализация, поставят пред урбанистите нови дилеми. Главолонното покачване на цената на градските терени налага да се строи във височина. Много архитекти са осъзнали необходимостта от нова организация на пространствата – жилищни и други. Най-известният измежду тях е Льо Корбюзие (1885–1965). Ето как е виждал той актуалните проблеми за нов тип жилища и какво решение е предлагал:

Къщата на човека отдавна е престанала да бъде достойна за него и в наше време не може да носи тази титла: къщата не е вече на хората. Буржоазна или работническа – поради многобройните пропуски и недоглеждания, поради алчността за извличане на печалба, сега къщите са само една аномалия. С постоянни и многовековни усилия жилището е придобило достатъчно добродетели, за да заслужи титлата си къща за хората; това е било наистина убежище за човека.

... Проблемът днес е решен технически: създадена е нова биология на жилището. Изследванията показват например, че ако се извлече естествената полза от прогреса в областта на вертикалното движение (асансьорите), могат да се издигнат жилищни блокове на 50 метра височина. (цит. по Стойков 1970, 181)

При все това, има огромна разлика между най-смелите архитектурни теории, които претендират да са и най-съвършени, и реалността на всекидневния живот. Парижкия жилищен блок в романа на

Перек, намиращ се на фиктивната улица „Симон-Крюбелие”, № 11, не се извисява на 50 метра височина, но съдържа основните недостатъци на жилищна сграда, построена да побере много хора.

Асансьорът както обикновено беше повреден и Вален мъчително се изкачваше към своето жилище, когато срещна Баргълбут, който вероятно идеше от Винклер. (Перек 1980, 161)

Авторът е посветил цели страници и на бъдещето на жилищните сгради, видяно също в не особено благоприятна светлина, на жилищните сгради с „човешки размери”.

Улица „Симон-Крюбелие” започва да се разделя на парцели през 1875 година върху терени, които принадлежаха наполовина на Самюел Симон, търговец на дървен материал, и наполовина на Норбер Крюбелие, който даваше под наем коли... Но Симон и Крюбелие не вярваха в красивото бъдеще на този краен квартал, все още зает от дребната индустрия, в който изобилстваха перални, бояджийници, хангари, работилници, различни складове, фабрики и малки заводи... Жюст Гратиоле отдавна работеше със Симон и веднага купи един парцел. Един единствен архитект Любен Озер, носител на Римската награда, проектира всички сгради от нечетната страна, а четна беше поверена на сина му Ноел: и двамата бяха почетни архитекти, лишени обаче от въображение, и построиха почти еднакви сгради: фасади от дялан камък, задна част с дървена облицовка, балкони на третия и шестия етаж, два етажа тавани, от които единият – мансарди. (Перек 1980, 546)

Парижките общоизвестните жилищни блокове, които имат съвсем „почтена” репутация от гледна точка на буржоазните вкусове и нрави, имат също такива предшественици в миналото. Със сигурност ще си спомним за жилищните сгради на няколко етажа за работници, така добре описани от Емил Зола в романа му „Вертеп”. Ние запазваме точно израза „жилищна сграда” от чувство за неутралност в стила, като си даваме сметка, че Емил Зола като натуралист не би предпочел тази дума за своя роман.

Местата за живеене, включително и жилищните блокове, съдържат пространства: „частната собственост” на самия апартамент, общите пространства (коридори, стълбища, стълбищни площадки), та дори и обществените пространства – например тротоарът пред входа на жилищния блок. Различните видове пространства обслужват различните нужди на обитателите. Но тяхната роля се оказва много по-голяма.

Разказаните истории в романа се развиват в голям период от време – авторът подхваща повествованието от началото на ХХ век и го продължава до 70-те години. По време на този период, изпълнен със значими събития от исторически, социален и културен характер, разпределението на пространството и неговата употреба търпят промяна постепенно, с течение на времето.

По принцип обитаваните пространства в един жилищен блок са почти идентични.

Обитателите на една сграда живеят на няколко сантиметра един от други, отделя ги само една стена, разполагат с помещения с едни и същи размери, повтарящи се на всеки етаж, извършват същите движения по едно и също време, [...] – няколко десетки едновременни съществувания, като се повтарят от етаж на етаж, от сграда в сграда, от улица до улица. (Перек 1980, 19)

Колкото и унифициран да изглежда животът на гражданите в един съвременен град, всяко общество има своя структура. В случая жилищният блок в романа на Жорж Перек също има своя вътрешна йерархия. Едрата буржоазия от началото на ХХ век, наследила нравите и начина на живот на своите предшественици от миналия век, налага един *modus vivendi*, който съответства не само на нейните навици, но е и пряко свързан с организацията на тази част от обществото, към която тя принадлежи, а това намира пряко отражение в организацията на живота на цялата жилищна сграда. С други думи, от една страна са господарите, които живеят в подобаващите апартаменти, а от другата страна е прислугата, която ги обслужва. Разликата между едните и другите е ясна и изглежда непоклатима.

В началото двата последни етажа бяха обитавани само от прислужници. Те нямаха право да се движат по голямото стълбище; трябваше да влизат и да излизат през черния вход в левия край на сградата... Остъклената врата да служи само в изключителни случаи, когато се налагаше господарят или господарката да отиде в стаята на някоя от прислужниците, например за да „провери парцалите му”, тоест да му попречи да отнесе някоя сребърна лъжичка или чифт свещници, след като са го изгонили, или за да посети старата умираща Виктоар заедно със слугата, който носи чаша отвара, или със свещеника, който ще ѝ даде последно причастие. (Перек 1980, 264)

Но времената се менят. Разбира се, когато става дума за социални отношения, ритъмът на тази програма обхваща цяло едно поколение.

Като държим сметка за спецификата на XX век, когато животът се ускорява във всичките му аспекти, тези социални правила, за които стана дума, засягат само поколението, което ги е създало и ги е наложило.

И когато няколко години по-късно през тази стъклена врата, която дотогава се беше отворяла само в изключителни случаи, започна да минава всекидневно младият Баргълбут, отивайки у Вален на урок по акварел, явно вече не беше възможно да се съди по категоричен начин за класовата принадлежност на този или на онзи само по отношението му към тази стъклена врата, също както за предишното поколение беше станало невъзможно да установява тази класова принадлежност, дори с помощта на такива дълбоко вкоренени представи, като тези за респективните достойнства на партера, на мецанина или на първия етаж. (Перек 1980, 265)

Романът изобилства с многобройни исторически дати, референции към събития от социален и културен характер, всичко това прави „Животът, начин на употреба” много богат на фактология и много близък до действителността. Романът се явява деликатно изследване на цял един век, без това да навреди на основната фабула, която се оказва скрита, защото още в предисловието авторът въвежда понятието „пъзел”.

В крайна сметка, отношенията между хубавите буржоазни апартаменти на подходящите етажи от една страна и стаите за прислугата на двата последни етажа се променят значително. До такава степен тези отношения се оказват преобърнати, щото се появяват много богати хора, които са решили да си изберат да живеят или да работят точно на последните два етажа, под покрива.

В най-дясната страна на двата последни етажа художникът Хътинг е съединил осем стаи за прислуга, част от коридора и съответните тавански помещения, за да направи огромно ателие, заградено от три страни с обширна лоджия...

Богатството, известността, славата, свободният избор на жилище представляват в романа са обаче само част от пътя по посока на свободния избор на човека да живее където му харесва и където му е удобно. А манталитетът на хората като цяло еволюира много по-бавно.

Асансьорът – когато работи – се ползва от всички. Но остъклената врата си остава негласният и упорит жесток белег на известно деление... От само себе си се разбира, че Хътинг, художник с международна слава,

е много по-богат от Алтамонови и дори е сигурно, че Алтамонови са поласкани, когато Хътинг ги посещава и когато са поканени в неговия замък в Дордон или в селската му къща в Гатиер, но никога няма да пропуснат случая да припомнят, че през XVII век художниците, писателите и музикантите са били само по-специализирани слуги... по начало хората на изкуството винаги ще бъдат в услуга на буржоазния вкус. (Перек 1980, 267)

Тази психологическа тактика да бъдат обезценени качествата и успехът на един друг човек даже и в най-безобидните случаи търси възможност критикуващият да изтъкне сам себе си, да поддържа високо самочувствие за сметка на унижаването на другия. Да се чувства човек много значим, е голям стимул за живот.

Повествованието в романа на Жорж Перек „Животът – начина на употреба” се простира върху XX век, а това е век на индустриалното общество. Алиенацията между хората се счита, че е достигнала връхната си точка по време на индустриалното общество, което във Франция се простира и върху предшестващото столетие. Една кратка историческа справка показва, че се говори за алиенация по отношение на природните сили и стихии; второ: алиенация в положението на човека спрямо своята държава: човек често е дребен, незначителен елемент в държавната машина. Но мислителите и философите са единомислещи, че най-високата степен на отчуждение се достига в индустриалното общество, когато човекът се отчуждава от продукта на своя труд. Фридрих Хегел е първият голям мислител, който се занимава с проблема за отчуждението в индустриалното общество. Може би най-сбито и същевременно най-пълно и ярко Хегел е изразил своите възгледи по този въпрос във „Философия на правото”:

Историята на духа е неговото деяние, защото той е само това, което върши, и неговото деяние се състои в това, че той прави себе си – себе си в качеството на дух – предмет на своето съзнание. Това съзнание е неговото битие и принцип и завършването на неговото осъзнаване е заедно с това и негово отчуждение и негово преминаване. (цит. по Vouillon 1963, 17)

Категорията *отчуждение* заема съществено място във философията и на Лудвиг Фойербах. Най-известният цитат от „Същност на християнството” гласи: „За да се обогати Бог, трябва да се разори човекът; за да бъде Бог всичко, човекът трябва да стане нищо.” (Пак там) Друг един немски философ – Карл Маркс, в своите „Икономико-фило-

софски ръкописи” (1844) прокарва идеята, че пролетарият се отчуждава от продукта на своя труд. Това е отразено и в романа на Перек:

Крайният етап на цяла серия икономически процеси е отчуждението между хората. Залостват се всеки в своята „частна собственост” – както се казва – и биха искали оттам да не излиза нищо, но и малкото, което допускат да излезе – кучето на каишка, момчето, което отива за хляб, изпращаните или отпращани посетители – излиза през стълбищата... Поради всичко това стълбището става анонимно, студено, почти враждебно място. В старите къщи имаше каменни стъпала, перила от ковано желязо, скулптури, стенни лампиони, понякога и малки пейки между етажите, за да могат старите хора да си отдъхват. (Перек 1980, 20)

Парижката жилищна сграда, която е послужила за прототип за романа на Жорж Перек „Животът – начин на употреба”, отразява използването на този топос и в по-широк смисъл на идеята за пространство за целите на повествованието. Основната идея на този литературен прием е, че пространството не е просто вместилище на романната фабула: то е издигнато до ранг на фактор за повествованието. Този подход е в традицията на френските романисти: като се започне от Балзак, Зола, продължена и от Мишел Бютор.

ЛИТЕРАТУРА

Перек, Ж.: *Животът – начин на употреба*. София, Народна култура, 1980.

Стойков, А.: *Изкуство и отчуждение*. София, Наука и изкуство, 1970.

Bouillon, J. / P. Sorlin, J. Rudel: *Le monde contemporain, histoire civilisations*. Bordas 1963.